

Péntek Imre:

A Lendvai Nemzetközi Művésztelep évtizedei – regionális műhely és kiállítási fórum

A kortárs képzőművészet fontos műhelyei, fórumai a (nemzetközi) művésztelepek. Főként itt, Észak-Szlovénia és Dél-Magyarország térségében, határok találkozási pontján, ebben a több országot is érintő Pannon régióban. A két szomszédos ország a határ két oldalán körülbelül hasonló időben, itt a peremvidéken helyet adott, lehetőséget biztosított arra, hogy a modern képzőművészeti gondolkodás sokoldalúan megnyilatkozzon. Zalai oldalon az egervári kastély történelmi épülettömbje, a periféria „rejtettsége” védettséget, „jótékony homályt” biztosított azoknak, akik a gyakran politikailag megtámogatott, „hivatalos” stílusirányzatokkal szemben próbálták magukat, művészetüket megfogalmazni, képen vagy szoborban tárgyasítani. Ilyen azylum volt a hatvanas évek végétől a kastélyban működő nemzetközi művésztelep, ahol Bernáth Aurél védőszárnyai alatt fiatal, ma már jelentős művészek kaptak alkotási lehetőséget, kezdetben Dús László festőművész, később Szabolcs Péter szobrászművész vezetésével. A határ túloldalán pedig egy hasonló képződmény: a lendvai nemzetközi művésztelep jött létre, a Bánffyok egykor várkastélyában. Lehet, hogy Hamvas Bélának van igaza, amikor azt írja: „Mindig a határterületek a fontosak. Csak itt van lehetőség arra, hogy sokszerű ellenállást le lehessen győzni, és itt fakad megedett spiritualitás”.

De mielőtt a párhuzamok elemzésébe belemennénk, a két művésztelep korszakainak taglalásába, felvételének és hanyatlásának vizsgálatába, tényként megállapíthatjuk: a lendvai művésztelep ma is létezik, új és új művészi és szakmai inspirációkat képes magába fogadni, míg az egervári művésztelep megszűnt. (Igaz, sajátos metamorfózison átesve újjászületett a Gébárti-tó mellett Zalaegerszegi Nemzetközi Művésztelepként.) A szlovéniai (akkor jugoszláv) oldalon szerencsésebben alakultak a körülmények, az országos és helyi vezetők bizalma, biztatása, sőt gondoskodó figyelme vette körül az alapítók kezdeményezését 1973-ban. Volt ebben némi naiv kultúrpolitikai elképzelés is: a „vigyük közelebb a művészetet a néphez” illúziója. „A helybeli lakosságnak alkalma van személyes kapcsolatba kerülni” a festőkkel, szobrászokkal, ahogy az első művésztelep katalógusában olvasható. De túl ezen, talán jó lokálpatriótaként ráéreztek: Lendva városa, a vár emblematisz sziluettje, belső terei, valamint a környező szőlőhegyek megkapó látványa, a domb és síkság találkozásnak táji feszültsége képesek megszólítani az itt alkotó művészeket. Természetesen más példák is lebegtek a támogatók szeme előtt: Szlovéniában Ptujban,

Skofja Lokában, Izolán, Idriján sikeresen és széleskörű publicitással működtek hasonló telepek, amelyek jól példázták az ország művészeti pártoló elkötelezettségét, a meghívásokkal pedig európai nyitottságát. Az alapítók céljai közt szerepelt, hogy „e találkozó baráti légkörben folyjanak... mélyítsék a testvériséget és egységet a különböző népek között”, valamint idővel az összegyűlt műalkotásokból állandó kiállítás, egy lendvai képtár jöjjön létre. Hozzájárulva a kisváros, a vidék kulturális-idegenforgalmi vonzásához.

A telep vezetésével Király Ferenc szobrászművész bízták meg. Ez is szerencsés választásnak bizonyult. Az Alsólakoson született magyar fiatalember a Ljubljani Képzőművészeti Akadémián szerzett diplomát, majd a zágrábi akadémián folytatott tanulmányokat. Felesége, Suzanne Király-Moss révén hosszabb időt töltött Chicagóban, s hazatérésük után, alkotóereje teljében vállalta a legkülönbözőbb feladatokat, megbízásokat. Ám ez a szakmai-művészi kihívás igen mélyen érintette. Megértette: ebben a lokális vállalkozásban több lehetőség van, valódi, regionális, sőt, a régió is túl nyúló műhelyt és fórumot teremteni. Felmérte, mennyit segíthet az elszigetelt, a szocialista tábor védőőrizetében lévő országok, köztük anyaországi és határon túli magyar művészeknek. Meghívtak – köztük a zalai-vasi alkotók – nem csak kiszabadultak a lefojtottság légköréből, hanem ideális körülmények között valósíthatták meg, szinte semmiben sem korlátozott alkotói elképzeléseiket. Az a több mint húsz év, amit a művésztelep élén töltött, meghozta az eredményét. Az évről-évre színesebb, műfajilag-tematikailag változatosabb kiállítások a vár-galériában, a válogatott anyag „utaztatása” több ország kiállítótermeibe, a kritikai-szakmai visszhangok, a folyamatosan gazdagodó kapcsolatrendszer – ez lényegében az ő személyiségéhez köthető. Amikor 1994-96-ban a visszavonulás mellett döntött, hogy kizárólag alkotói elképzelései megvalósításának éljen, egy jól kondicionált, technikai felszereltségében is megfelelő, nemzetközileg ismert telepet hagy utódjára, Geric Ferencre. Az utód szakmailag kiválóan képzett, elsősorban művészeti menedzser, aki az alkotótelep gazdasági-intézményi, technikai szerkezetének megújításában szerzett érdemeket. Elég gondolni a LindArt-ra, a fiatal művészek alkotótelepére és az azt követő kiállításra, a grafikai műhely felszerelésének beszerzésére, a bronzöntő telep megszervezésére. Tágitotta a meghívottak körét, az Európai Unió kínálta szerveződési és pályázati lehetőségeket kutatott fel, mi több: pár éve létrehozta a lendvai telep fiilálját, a szentgotthárdi művésztelepet.

Bár 2003-ban a harmincadik évforduló adhatott volna alkalmat a visszatekintésre, Geric Ferenc úgy gondolta, a bronzöntő telep alkotásaival válik teljessé tíz éves munkálkodása. S így 2006 hozta meg az összegzés, a visszatekintés kitüntetett alkalmát. Hogy milyen elképzelések formálták a telep arculatát, művészi koncepcióját, miként illeszkedett a régió művésztelepeinek sorába, s végül: mi jellemzi, strukturálja azt a hihetetlenül gazdag mütárgy-

együtttest, amely a három évtized alatt a vár raktáiraiban összegyűlt, felhalmozódott.

A tájékozódáshoz, más források felhasználása mellett, kiváló lehetőséget nyújt a vár-galériában és a kiállítótérre alakított padlástérben alkalmilag látható retrospektív anyag. Akkor is, ha nem a teljességet kapjuk, ami egyébként is lehetetlen, viszont számos reprezentatív mű került (ismét) a nyilvánosság elé.

A 73-as művésztelep a lendvai-muravidéki alkotók számbavételének domináns szándékával indult. Szlovén, magyar és egy amerikai festő(nő) alkotta a „csapatot”. A kollekciót nézve első látásra kitűnik: itt professzionális művészek dolgoztak, műveik technikai kivitelezése, esztétikai tájékozottságuk, s valamely stílusiránynak való elkötelezettségük azonnal kivehető. Gábor Zoltán – a rangidős – kezdetben érzékletesen megfestett, mágikus-metafizikus képekkel jelentkezett. Verista épületfestményei, utcarészletei titokzatos hangulatot árasztottak, naiv báj lengte körül őket (*Körhinta a termálfürdőn*, 1973., *Zala György szülőháza*, 1975., *Alsó utca*, 1976., *Patakyl Kálmán szülőháza*, 1979.). Később a szimbólumteremtő dekorativitás felé fordult, s így jött létre az a falkép-sorozata, amely az egykori Halicanum-Lendva történetét idézi fel hatásos festői eszközökkel. E freskók ma már Lendva város újrafarmált, mai szimbólumrendszerének elfogadott, szerves részei. Pandur, Ludvik a gyermekkori traumáját festi szürreális, foszlékony látomássá (*Gyerekkori emlék*), Huzjan, Zdenko ugyancsak szürreális-dadaista kompozíciót festett, misztikus terekkel, bemozduló testrészekkel (*Átló almával*). Mesaric, Franc a kőolajfinomító vezetékének és tartályainak rideg szerkezetét festette át pasztelles színvilágú, lágyan formálódó, lebegő vízióvá (*Ipari vidék, I.*). Logar, Lojze kollázsszerű szitanyomata a női test és a tárgyak diktatúrájáról beszélt. A többség elfogadta a táj vizuális kihívásait: Jakob, Karel lírai, telt kolorizmussal, finom zöldes-barnás tónusokkal közelített a Lendva-hegy öreg, zsuppos, fehér falú boronapincéihez, hasonlóan Skrnjug, Ljubo-hoz, aki a *Vasút utcát* választotta témául. Suzanne Király-Moss (*A hegyi út*) szintén érzékeny, finom ecsetvonásokkal festi meg a zöld vegetáció között kanyargó földutat, a látvány szerkezete azonban a dekoratív elrendezés törvényeit követi. Gális István kubisztikus Lendva-panorámát fest, Király Ferenc pedig expresszív utcarészletet varázsol elénk, tömbszerű, tiszta színekkel festett, egymásba olvadó formákkal, amelyből kitűnik a szobrászi szemlélet, hozzáállás.

A nyitányból kitetszett: mindenki hozta a maga belső világát, eszközrendszerét, stílári irányultságát – s ezek birtokában dolgozott. Békésen megfértek egymás mellett a realisztikus látásmódú, hagyományosabb felfogású és a legkülönbözőbb modernista eljárások. Ez azért érdekes, mert ez a párhuzamosság a több mint három évtizeden át fennmaradt. A tájnak arca van – írta ugyancsak Hamvas Béla. Nos, a lendvai táj – hozzátehetem, folyton változó táj – arca visszatekint a mai és mindenkori néző-

re, továbbítva a benne kódolt emberi-érzelmi üzenetet. A néző pedig felfedezheti a változásban az állandót: a táj maradandó formációit, amint a napszakok és évszakok változásában, a színimpresziók kavalkádjában, valamint a művész szubjektumán, lelkiállapotán átszűrődve adja önmagát.

A 75-ös művésztelep érdekessége, hogy első alkalommal magyarországi alkotók is bekapcsolódtak a munkába. Zalaegerszegről Palicz József festőművész és Hadnagy György intarziakészítő érkezett, jelezve a két határ menti térség formálódó, egyre intenzívebbé váló kulturális kapcsolatait. S a két résztvevőt a későbbiekben más zalai művészek is követték (volt, aki többször is megfordult itt): Szabolcs Péter, Gácsi Mihály, Gábrriel József, Németh János, Bedő Sándor, Ludvig Zoltán, Kotnyek István, Budaházi Tibor, Frimmel Gyula, Fischer György, Nemes László, Varga Ferenc. (Közülük Gácsi Mihály és Varga Ferenc már eltávoztak, tragikusan korán.) A Vas megyei alkotók – mint Krieg Ferenc, Lakatos József és Tóth Csaba festőművészek (hogy csak néhányukat említsük, a teljesség igénye nélkül) – szintén maradandó munkákkal gyarapították a gyűjteményt.

Miért érdekes ez a névsor? Mert lassan kibontakozott a szemünk előtt az a bizonyos, korábban alig ismert szlovén alkotói közösség, amely regionális pandant-ja lehet e társaságnak a határ túloldalán. Gondolok itt Franc Mesaric-ra, Zdenko Huzjanra, Ludvik Pandurra, Birs Darkora, Danc Ladislavra, Stefan Haukora, Nikolaj Beer-re, Vladimir Potocnikra, Lojko Logarra, Sandi Cervekre, akik közül néhányan többször megfordultak a lendvai művésztelepen. Műveik többnyire valamely modernista irányt követik, mégis gyakran merítettek a lendvai táj ihletéséből, ha nagyon áttételesen is, gyakran megfigyelhető egy-egy helyi motívum felbukkanása festményeiken. Ennek a két társaságnak „közvetítői” azok a lendvai magyar művészek, akik pályájukkal, kettős identitásukkal már a szlovén művészeti élet résztvevői, de mégis különleges kapcsolatokat ápolnak az anyaországi, és a határon túli magyar alkotókkal, éljenek azok a Vajdaságban, a Felvidéken vagy Erdélyben. Gábor Zoltán, Király Ferenc, Göntér Endre nevét említhetjük elsősorban. Újabban ide számíthatjuk az Erdélyből, Marosvásárhelyről Zalaegerszegrre települt Nemes Lászlót, aki szintén sokat tett azért, hogy vizuális nyelv mellett más módon is létrejöjjön a szóértés, s valamiféle közös, regionális művészi gondolkodás, tudat bontakozzon ki ebben a Pannon térségben. A lendvai művésztelep – mint alkotóműhely és kiállítási fórum – ennek a párbeszédnek adott újabb és újabb érveket, a művek közös kontextusba való helyezésével, az összevetések, a különbözőségek és egybeesések megfogalmazásának kínálkozó lehetőségével. Igen nagy eredménynek tartom, hogy a katalógusok előszavában nem különült el a művészek értékelése. S nyomon lehet követni azt a folyamatot, ahogy az előzők írói lassan, fokozatosan partnerei lettek a telepen létrejött és kiállított meglehetősen magas szín-

tű műveknek. Ami bizonyos szakmai felkészültség nélkül aligha oldható meg. A kezdetben aláírás nélküli „bevezetőket” 1978-tól felváltotta Breda Illich-Klancnik már némi-
leg hozzáértőbb megközelítése, mely magyarul Szűnyogh Sándor fordításában olvasható. A szocialista kultúrpolitika ismerős szlogenjei mellett („a képzőművészet társadalmasítása”, „nevelési akció”, „szép iránti érdeklődés felkeltése”) a szövegben azért találhatók érdemi megállapítások. Ilyen a szobrászok, keramikus és grafikusok csatlakozásának említése. Persze, ismerős a művészek gyárlátogatásának programja is. (Magam is írtam annak idején a Fejér Megyei Hírlap hasábjain hasonló „újszerű” kezdeményezésekről.) Jellemző, hogy a művésztelep szlovén és magyar alkotói mennyire szuverénül kezelték ezt „kirándulást” a „durva” ipari tájba, s milyen finom, érzékeny, álomszerű művek születtek ecsetjeik nyomán. A 78-as kollekcióban négy ilyen festményt is találunk: Suzanne Király-Moss *Gyártelepe*, Gábor Zoltán: *Gyár vasárnap 5.*, Golija Bojan *Gyárudvara* és Gálics István *Vízszintes-függőleges* című képe. Nem lehet eléggé dicsérni invenciójukat, Gábor Zoltán Chirico-s látomását, a barna építmények monumentális ritmusát, Suzanne Király-Moss a gyári „díszletekből” elővarázsolt, dekoratív, mégis feszes, hideg késsel telített kompozícióját, Golija Bojan képi, világító színekkel felrakott minimalizmusát, mely néhány lehullott levél és csődarab(?), fémhulladék összesodródásával utal a szerves és szervetlen egységére. Gálics István a föl-lekúszó csővázakban fedezi fel a geometrikus elrendeződés játékos struktúráját. „A lendvai nemzetközi művésztelep ezzel (a gyárlátogatással) a legszélesebb témakörű művésztelepek közé sorakozott és több éves tevékenysége által hagyományt teremtett... A gyárban keletkezett alkotások a gyárban maradnak, mintegy a munkafolyamat esztétikai kísérőjeként.” Szerencsére, a képek a művésztelep gyűjteményébe kerültek, hírt adva arról, hogy egy torz kultúrpolitikai elképzelésből is profitálhatnak az igazi művészek. Breda Illich-Klancnik 78-tól már név szerint említi a művészeket, rövid kis jellemzést adva róluk. Ettől kezdve a bevezetők már valódi, a szakszerűséget (és nyelvet) sem nélkülöző elemzéseké válnak, és egyre hosszabbak.

Az 1993-as telep munkáit – mely három köztéri szobor megalkotásáról szól – már Janez Balazic művészettörténész értékelt. Colin Foster, Takumi Matsumoto és Király Ferenc készítettek nagyméretű pasztikákat, melyek ma is díszei a városnak. Néhány gondolat az elemzésből: „Az a célkitűzés, amelynek alapján a Lendvai Nemzetközi Művésztelepek egyikén Lendva három köztéri szobrot kell, hogy kapjon, nemrégiben megvalósult. Három képzőművész a nyári kánikula kellős közepén... megalkotta azokat a műalkotásokat, amelyek nem csak Lendva, hanem az egész vidék büszkeségét képezik. A szobrászok... a lendvai szobrok elkészítésének gondolatát már jóval előbb megfontolták. Alkotói szempontból ez minden bizonnyal fontos már azért is, mert megtalálható minden egyes művész alkotói opusának folytatásában. A szobrok konceptuális

ereje ezért még kihangsúlyozottabb az alkotó költői erejének szempontjából. Olyan értékről van szó, amely már „önmagában” is értéket jelent belső mondanivalójával, és így meghatározza a tartalmi lényegét is.”

Az általános esztétikai megközelítés után részletesen elemzi mindhárom alkotást, és elismeri a magasrendű pasztikai teljesítményt.

A 23. művésztelep értékelésére Kostyál László, a zalaegerszegi Göcseji Múzeum művészettörténésze kapott megbízást. Ez egy újabb lépés a régió közös művészeti tudatának kialakítása felé. Ismét szobrászok kaptak lehetőséget a kemény kővel való birkózásra: a csáktornyai Ivo Gasparic, a kőszegi Tornay Endre András, a rédicsei Varga Ferenc és természetesen a vezető, Király Ferenc sem maradhatott ki a munkából. Kostyál László, aki kezdettől figyelemmel kísérte a művésztelep munkáját, így összegezte tapasztalatait: „A negyedszázadik alsólendvai művésztelephez közeledve a külső szemlélő egyre növekvő elismeréssel adózhat a telep létrehozóinak. Az ódon hangulatú kisváros az elmúlt több mint két évtized alatt a kortárs művészet regionális központjává fejlődött. Az alkotótábor kettős célkitűzését – kialakítani a várgalériának a 20. század utolsó évtizedeit reprezentáló gyűjteményét és várost díszítő köztéri szobrokat készíteni – úgy sikerült megvalósítani, hogy... az időszakos együttélés kényelmetlenségeit vállaló alkotók évről évre igazi baráti közösséget alkotnak, ami elősegíti a valódi értékek létrehozását. Végző konklúziója pedig érdekes megfigyelés: „...mind a négy szobrász legalább részben azonos ellentétpárokra építette fel műveit, harmóniára és esztétikai érték megteremtésére törekedett. Szobrászi gondolkodásuk és alapkategóriáik hasonlóak. Ha a közös munkálkodás és gondolkodás során csak ennyit sikerült volna elérnie, a művésztelep akkor is sikeres lenne...”

Egyik legrészletesebb elemzés a 27. művésztelep munkáiról egy újabb (szlovén) művészettörténész, Judita Krivec Dragan tollából született. Bevezető gondolataiban lényeges gondolatokat fogalmaz meg: A „27. nemzetközi művésztelepen keletkezett művek sokatmondóan alátámasztják azt a jelenséget, hogy nyolc ország résztvevői különféle képzőművészeti nyelven mesélnek arról a Lendváról, amelyet mindannyian ismerünk, de még többször arról, amit a hazaiak már nem észlelnek... Az augusztusi találkozót már nem a barbizoni, természet közepette csoportos festészetként értelmezzük... Éppen ellenkezőleg. A különbségek ellenére, a videó, a hálózatok közötti projektek, és installációk után nyúló festők, szobrászok, grafikusok rendkívül homogén társulata az ezredforduló utolsó éveire jellemző alkotási törekvések által a kiválasztott tér egyszeri ábrázolását oldották meg. Ez az információs társadalom, a virtuális realitás, a migrációk, a korszerű technológia új kifejezőeszközeinek művészete, de ugyanakkor az ember elsődleges érzékenységének ismételt keresése, az identitás kihangsúlyozása, amelyet nem egyszer a különböző kultúrák örökségének vonzó különbségében,

vagy minden egyén egyedi személyiségében találunk.” Kihangsúlyozza még: a kiállítás bármely nemzetközi hasonló tárlattal összevetve a szinkronitás élményét adja.

A 2000 évben az új generáció hallatta hangját Tanja Simonka fiatal művészettörténész személyében. Megközelítése a lehető legszemélyesebb: „Értékeléseink (akár szakvélemény, akár laikus) mindig a társadalmi klíma, az éppen aktuális trendek, magatartásformák..., illetve egy adott tér és idő kulturális értékeinek és normáinak függvényében keletkeznek. A műalkotásokat a tárgyilagosságra és a távolságtartásra való törekvésünk ellenére is lényegében mégis csak szubjektív módon határozhatjuk meg..., hogyan foglalhatnánk szóba mindazt, amit a művész egy másfajta nyelven fejezett ki, mintsem metaforák sorával, érzelmek áramlásával, halvány sejtetéssel, keresgélő-kutató gondolatsorral, fogalmak halmozásával, bimbózó ötletek kibontásával... Így már mindegyik interpretáció, akár csak anamnézisérről legyen szó, már az interpretáló/kritikus önálló alkotása is. ... a műalkotások elemzése sem nélkülözheti a szubjektivitást, a képzelőerőt, az intuíciót, az értelmet vagy szenzibilitást... Illuzórikus azt gondolni, hogy a műalkotás csak a művész által (tudatosan) megfogalmazottakat tartalmazza... Kellő alázatra, ugyanakkor nagyfokú önbizalomra van szüksége a művésznek ahhoz, hogy elfogadja műve önálló életre kelését, az általa kiváltott hatást, értelmezéseit, mutációit és az esetleges manipulációkat.”

A szerző a befogadás esztétikai és lélektani csapdáira hívja fel a figyelmet, arra, hogy ezt a komplexitást nem lehet/szabad sem a befogadó, sem a kritikus, sem művész szempontjából leegyszerűsíteni. A leegyszerűsítés elutasítása jelenik meg akkor is, amikor kijelenti: „Az ideai művésztelep résztvevői a rájuk jellemző alkotói kifejezőmódban, struktúrákban és tartalmakban mélyedtek el, s a lendvai táj varázslatos ereje, amit ők is emlegettek, látószólag nem érintette meg őket.”

Az újabb interpretátor, Mario Berdic erőssége nem az általános jelenségek megfogalmazásában rejlik, hanem az alapos, lényegre törő műelemzésben. Tanja Simonkának jutott a nem könnyű feladat, hogy a 30. művésztelep munkáiról írjon, s valamiféle összegzést is megfogalmazzon. Bár korábban erősen tartózkodott attól, hogy véleményét valamiféle kizárólagos igazságnak állítsa be – néhány év után visszatekintve is -, az általa kifejtettek sok ponton ma is érvényesek. A művésztelep „receptje” többször megújításra került, s ez életképességét bizonyítja. A harminc év alatt „bevésődött a vidék kulturális-képzőművészeti öntudatába...”. Számos tehetséget indított el, akik a különböző országok akadémiáin, egyetemeken tanulnak, s részben visszatérnek a szülővidékre...

Az utolsó, a 33. művésztelep, mely a bronzöntés újdonságával rukkolt elő, valóban nem csak a technikai-technológia megújulással, új gondolkodással is felhívta magára a figyelmet. Erről Kostyál László így számolt be a katalógus bevezetőjében: „Azt mondtuk ugyan, hogy a

2005. évi alsólendvai művésztelepnek nincsen vezérfonala, ezt pontosítanunk kell. Bár nem bizonyul vezérfonálnak, valamennyi alkotás az élet különböző aspektusaival foglalkozik. Mondhatni erre ugyan, hogy mindez véletlen egybeesés, s e fogalom alapján túlságosan is tágan értelmezhető; a magunk részéről úgy véljük, hogy mindez inkább a művésztelepen létrejött szellemi közösség megnyilvánulása.” Igen, valami ilyen csodát képes tenni egy alkotó közösség, mely az együttlét során óhatatlanul egymásra „hangolódik”, szellemi közösségé alakul. Itt, a határok találkozási pontján, hogy elősegítse még inkább – immár egy nagy állami-politikai szerveződésben, az Európai Unióban –, az intenzív kulturális érintkezést, egymás értékeinek jobb felismerését és elfogadását. A Lendvai Nemzetközi Művésztelep túl van a „hősoron”, ma a bővülés, az intézményi megszilárdulás és az uniós ismertség megszerzésének időszaka jött el. Az újabb évtizedek már ezen új célok elérését szolgálják.

Colin Foster: Hármás